

Dr Magdalena Makiela¹
Prof. dr Vladimir Čolović²

**DEFINIŠANJE KRITERIJUMA ZA ODREĐIVANJE
NADLEŽNOSTI U SPOROVIMA OSIGURANJA SA
ELEMENTOM INOSTRANOSTI
– sa osvrtom na rešenja u zakonodavstvu Poljske –**

Apstrakt

Kriterijume za definisanje nadležnosti u sporovima osiguranja sa elementom inostranosti vezujemo za elemente odnosa osiguranja koji su definisali osiguravač i osiguranik. Te kriterijume možemo podeliti na opšte i posebne. Opšte kriterijume definišemo po pravilima opšte nadležnosti, dok posebne vezujemo za specifičnosti kod pojedinih vrsta osiguranja. U radu se posvećuje pažnju regulisanju ove materije u zakonodavstvima Srbije i Poljske, kao i u pravu EU, odnosno, u Uredbi br. 1215/2012 o nadležnosti, priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima. Autor zaključuje da ni u jednom navedenom aktu ova oblast nije uređena na adekvatan način, tako da je potrebno, analogno, primenjivati druga pravila kod zasnivanja nadležnosti u ovim sporovima. Autor posebno kritikuje zakonodavstvo Srbije, koje je predvidelo pravila za određivanje nadležnosti samo kod osiguranja od odgovornosti.

Ključne reči: *sporovi osiguranja, nadležnost, element inostranosti, osiguravač, osiguranik, mesto štete.*

1. Uopšte o nadležnosti u sporovima sa elementom inostranosti, kao i u sporovima osiguranja

Sporove u kojima je prisutan element inostranosti rešavaju i sudovi i arbitraže. Kada govorimo o sudskoj nadležnosti, potrebno je definisati nadležnost u tim sporovima, odnosno, odrediti, kada će sud jedne države biti nadležan u određenom sporu sa elementom inostranosti. Pravila o nadležnosti mogu biti određena međunarodnim aktima, ali se, prevashodno, ta pravila definišu unutrašnjim pravilima jedne zemlje³. Ako je sud jedne države nadležan u ovim sporovima, stvar je unutrašnjih procesnih pravila iste, koji će to biti sud, u okviru

¹ Advokat, Krakov, Poljska; mail: m.makiela@adwokat-makiela.pl

² Naučni savetnik, Institut za uporedno pravo Beograd; mail: v.colovic@iup.rs

³ Vuković Đ. (1987), *Međunarodno građansko procesno pravo*, Zagreb, 10-11

definisanja unutrašnje nadležnosti. Možemo definisati dva osnovna kriterijuma za određivanje nadležnosti u sporovima sa elementom inostranosti. Kod prvog, zakonodavac određuje smernice za određivanje nadležnosti, a sud, u svakom konkretnom slučaju, odlučuje o nadležnosti u određenom sporu. Tako je u anglosaksonskim zemljama⁴. Drugi kriterijum se odnosi na definisanje nadležnosti putem unutrašnjih procesnih pravila. Ovaj kriterijum je prihvaćen kod nas, kao i u velikoj većini zemalja kontinentalnog sistema. Kod određivanja nadležnosti u sporovima sa elementom inostranosti, uvek moramo poći od osnovnog polazišta, kao što je npr., prebivalište ili sedište tužene strane, ali i od drugih, kao što su državljanstvo stranaka, autonomija volje stranaka (sporazumna nadležnost), mesto nalaženja stvari, povezanost neke činidbe ili delikta sa određenim mestom, protivtužba, itd.⁵

Sporovi koji proističu iz ugovornih odnosa osiguranja sa elementom inostranosti su specifični, imajući u vidu da je i sama delatnost osiguranja posebna, odnosno, da ona zahteva posebno definisanje, ne samo kada je u pitanju nadležnost u tim sporovima, već i kada su u pitanju elementi ugovornog odnosa osiguranja, prava i obaveze stranaka (osiguravača i osiguranika), predmet osiguranja (pokriće rizika putem osiguranja), itd. Nikako ne smemo zaboraviti ni vrstu osiguranja na koju se odnosi ugovor, odnosno, spor. Upravo su zbog toga i kriterijumi za određivanje nadležnosti u ovim sporovima posebni i zahtevaju precizno regulisanje, imajući u vidu da će ti kriterijumi zavisiti od vrste osiguranja na koji se ugovor odnosi, zatim, razloga, zbog koga je došlo do spora, kao i od stranaka koji se pojavljuju u tom ugovornom odnosu. Faktički, svi elementi ugovora o osiguranju, od sedišta osiguravača i mesta prebivališta ili sedišta osiguranika, preko definisanog rizika koji pokriva osiguranje, pa sve do osiguranog slučaja, kao štetnog događaja, mogu uticati na zasnivanje nadležnosti organa koji će rešiti eventualni spor. Regulisanje nadležnosti u sporovima koji proističu iz osiguranja dodatno se usložnjava, kada je u njima prisutan element inostranosti. Ali, i tada se mora poći od svi elemenata koji se vezuju za osiguranje, kao i od kriterijuma za zasnivanje nadležnosti u navedenim sporovima, kada u njima nema elementa inostranosti. U svakom slučaju, kada se radi o nadležnosti u sporovima sa elementom inostranosti, pa i u onima koji su vezani za osiguranje, moramo govoriti o apstraktnoj nadležnosti, odnosno, o nadležnosti koja definiše ovlašćenja svih sudova u jednoj državi da postupaju u određenom predmetu⁶.

Ipak, može se dogoditi da zakonodavstvo u jednoj zemlji ne definiše pravila za određivanje nadležnosti u sporovima sa elementom inostranosti, tako da će se, tada, primenjivati pravila o mesnoj nadležnosti. Kao što smo rekli, nacionalno zakonodavstvo jedne zemlje će odrediti koji će sud biti nadležan za rešavanje spora sa elementom inostranosti, što znači da ta pravila koja definišu nadležnost vezanu za sudski predmet u državi, određuju i nadležnost za sudski predmet u okviru jednog suda⁷. Isto je i kada se sporovi odnose na osiguranje.

⁴ Doktrina *forum non conveniens*

⁵ Vuković Đ., 15

⁶ Stanivuković M., Živković M. (2004), *Međunarodno privatno pravo*, opšti deo, Beograd, 183

⁷ Stanivuković M., Živković M., 184

Mi ćemo, u ovom radu, posvetiti pažnju odredbama zakonodavstava Republike Srbije i Republike Poljske, koji regulišu ovu oblast. Pre svega, posvetićemo pažnju važećem zakonodavstvu u Republici Srbiji u ovoj oblasti, zatim, odredbama budućeg zakonodavstva u našoj državi, koje će detaljnije regulisati ovu oblast, a, isto tako, i zakonodavstvu Republike Poljske koja je, moramo da napomenemo, članica EU. Moramo reći da je Poljska, u svom zakonodavstvu, koje reguliše građanski sudski postupak, predvidela nekoliko zanimljivih pravila o zasnivanju nadležnosti u ovoj oblasti, a moramo da kažemo da su neke od tih odredaba slične sa rešenjima koje definiše zakonodavstvo EU. U tom smislu, osvrnućemo se i na najvažnije karakteristike pojedinih odredaba zakonodavstva Evropske unije (dalje: EU), odnosno, odredbama Uredbe br. 1215/2012 Evropskog parlamenta i Saveta od 12. decembra 2012.godine o nadležnosti, priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (dalje: Uredba 1215/2012)⁸. Kad je u pitanju ova Uredba, posvetićemo pažnju, pre svega, posebnim odredbama koje se odnose na zasnivanje nadležnosti u oblasti osiguranja.

2. Regulisanje nadležnosti u sporovima osiguranja u Republici Srbiji

Regulisanje nadležnosti, u sporovima koji se odnose na osiguranje, u Srbiji nije uređeno na adekvatan način, bez obzira da li se radi o postojanju elementa inostranosti u tim sporovima ili ne. Primenjuju se opšta pravila koja se primenjuju i u drugim oblastima. Specifičnosti osiguranja nisu uzete u obzir prilikom definisanja kriterijuma za zasnivanje nadležnosti u ovoj oblasti. Posvetićemo pažnju pozitivnom zakonodavstvu u ovoj oblasti, odnosno, odredbama Zakona o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja (dalje: ZRSZ)⁹, kao i Zakona o parničnom postupku (dalje: ZPP)¹⁰. Međutim, analiziraćemo i pravila koja su definisana u ovoj oblasti u okviru Nacrta Zakona o Međunarodnom privatnom pravu¹¹ (dalje: Nacrt ZMPP), obzirom da taj akt, ipak, veću pažnju posvećuje ovoj oblasti, u odnosu na dosadašnje i sadašnje zakonodavstvo Srbije. Bez obzira na navedeno, smatramo da je trebalo još veću pažnju pokloniti ovoj materiji u Nacrtu ZMPP. No, sa druge strane, kad je u pitanju pozitivno zakonodavstvo, odredbe koje su sastavni deo ZRSZ i ZPP se odnose samo na osiguranje od odgovornosti, što, u svakom slučaju, navodi na zaključak da je ova materija neregulirana kod nas na adekvatan način. Upravo zbog toga, u ovom radu ćemo predstaviti osnovne kriterijume za određivanje nadležnosti sudova, kada se sporovi odnose na osiguranje, a koji proizlaze iz odnosa osiguranja, koji stvaraju osiguravač i ugovarač osiguranja, odnosno, osiguranik.

⁸ Regulation EU No. 1215/2012 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters, *Official Journal*, L 351, 20/12/2012, pp. 1-32

⁹ Zakon o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja, *Sl.list SFRJ*, br.43/82 i 72/82, - ispr., *Sl.list SRJ* br.46/96 i *Sl.glasnik RS* br.46/2006 – dr.zakon

¹⁰ Zakon o parničnom postupku, *Sl.glasnik RS*, br. 72/2011, 49/2013 – odluka US, 74/2013 – odluka US, 55/2014 i 87/2018

¹¹ Nacrt Zakona o Međunarodnom privatnom pravu, konačna verzija, sajt Ministarstva pravde Republike Srbije, <http://www.mpravde.gov.rs/sekcija/53/radne-verzije-propisa.php> (pristup:20.06.2019.)

2.1. Zakon o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja

ZRSZ određuje da će se pravila o određivanju nadležnosti kod sporova o vanugovornoj odgovornosti za štetu primenjivati i na sporove koji se vode protiv osiguravajućih društava u slučaju, kada se radi o naknadi štete trećim oštećenim licima, na osnovu pravila o „neposrednoj odgovornosti tog društva“, kao i kada se radi sporovima po regresnim zahtevima na osnovu zahteva za naknadu štete protiv regresnih dužnika¹². Pre nego što posvetimo pažnju pravilima o zasnivanju nadležnosti koja se primenjuju kod sporova vezanih za osiguranje, osvrnućemo se na deo odredbe ZRSZ, koji se odnosi samo na sporove vezane za osiguranje od odgovornosti. ZRSZ kao jedino pasivno legitimisano lice u ovim sporovima određuje osiguravajuća društva, koja su obavezna u ugovorima o osiguranju od odgovornosti da naknade štetu oštećenim licima. Sa druge strane, ZRSZ određuje da će se ista pravila primenjivati i u situacijama postavljanja regresnih zahteva od strane osiguravajućih društava prema odgovornim licima za štetu, ako su ispunjeni uslovi za to. Kada govorimo o ispunjenju uslova za navedeno, mislimo na činjenicu da osiguravajuće društvo neće uvek imati ovlašćenje za navedeno, već samo kada se radi o slučajevima isključenja iz osiguranja. Znači, ZRSZ o nadležnosti kod sporova vezanih za osiguranje definiše pravila samo za osiguranje od odgovornosti, koje, inače, ne spominje konkretno u toj odredbi. Kao što smo rekli, kod ovih sporova primenjuju se ista pravila o zasnivanju nadležnosti, kao i kod sporova iz vanugovorne odgovornosti, a ta pravila se nalaze u drugim odredbama ZRSZ¹³. Pre svega, na ove sporove se primenjuju pravila o opštoj nadležnosti. Nećemo pomenuti sva pravila koja se definišu u ZRSZ, već samo odredbe koje određuju nadležnost domaćeg suda, kada tuženi ima prebivalište ili sedište u domaćoj zemlji, odnosno, kada nema prebivalište u domaćoj ili nekoj drugoj zemlji, onda će se nadležnost domaćeg suda odrediti po boravištu u domaćoj zemlji, a kada su obe parnične strane domaći državljani, tada će se odrediti nadležnost domaćeg suda, ako tuženi ima boravište u domaćoj zemlji, bez obzira na činjenicu da li u drugoj zemlji ima prebivalište¹⁴. Ovde nećemo poklanjati pažnju nadležnosti u sporovima, u kojima se pojavljuje više tuženih sa svojstvom materijalnih suparničara, kao ni nadležnosti u vanparničnom postupku. Osim toga, na sporove koji su vezani za osiguranje se primenjuju pravila o nadležnosti koja se određuje po pristanku tuženog, kada će domaći sud biti nadležan, ako se tuženi upustio u raspravljanje ili je podneo odgovor na tužbu, bez osporavanja nadležnosti¹⁵. Isto tako, primenjuje se i pravilo koje definiše nadležnost domaćeg suda kada je parnična strana apatrid, pod uslovom da ima prebivalište u domaćoj zemlji¹⁶, što predstavlja opšte pravilo, kada su lica bez državljanstva u pitanju. Najzad, ukoliko se radi o sporovima u kojima su tuženi domaći državljani, koji rade u inostranstvu, a na službu u inostranstvu su ih uputili državni organi domaće zemlje ili preduzeća sa sedištem u domaćoj zemlji, tada će

¹² Član 53, st. 2 ZRSZ

¹³ Član 53, st.1 ZRSZ

¹⁴ Član 46, st. 1, 2 i 3 ZRSZ

¹⁵ Član 50 ZRSZ

¹⁶ Član 51 ZRSZ

domaći sud biti nadležan, ako su ta lica imala prebivalište u domaćoj zemlji¹⁷. Sva navedena pravila se odnose i na osiguranje, ali, samo, na osiguranje od odgovornosti, a ne i na sporove vezane za druge vrste osiguranja. Na taj zaključak nas navodi odredba koja posebno reguliše nadležnost u sporovima osiguranja, a koja je jedina odredba koja reguliše nadležnost sudova u ovoj oblasti, kada je u pitanju ZRSZ.

2.2. Zakon o parničnom postupku

ZPP, takođe, posvećuje pažnju samo nadležnosti suda u sporovima vezanim za osiguranje od odgovornosti. Naime, u odredbi koja reguliše nadležnost u sporovima zbog vanugovorne odgovornosti za štetu, navodi se da će se pravila koja se primenjuju za zasnivanje nadležnosti u tim sporovima, primenjivati i na sporove vezane za osiguranje od odgovornosti. Definišu se osiguravajuća društva kao pasivno legitimisana lica, a, kao i u ZRSZ, ova pravila će se primenjivati i u sporovima pokrenutim po regresnim zahtevima. Nadležnost sudova u sporovima protiv osiguravača će se određivati po pravilima opšte mesne nadležnosti, zatim, po mestu nastanka štetne radnje ili nastupanja štetne posledice, a ako se radi o šteti koja je nastala usled smrti ili teške telesne povrede, tada će nadležan biti i sud na čijem području tužilac ima prebivalište ili boravište¹⁸. Kad su u pitanju regresni zahtevi, primenjivaće se samo odredbe koje se odnose na opštu mesnu nadležnost, odnosno, mesto nastanka štete, koje se može dvojako shvatati, kako je ZPP i definisao. Odredba čija je primena ograničena na tužene osiguravače se primenjuje samo na osiguranje od odgovornosti. Drugi problem se tiče primene pravila koja se primenjuju u slučajevima vanugovorne odgovornosti, imajući u vidu da je kod osiguranja od odgovornosti nastao ugovorni odnos, a da se oštećeno lice (treće lice) obraća osiguravaču sa zahtevom za naknadu štete po osnovu ugovora između osiguranika, kao odgovornog lica i osiguravača. Ako uporedimo odredbe ZPP sa odredbama ZRSZ videćemo da su one slične, obzirom da se i odredbe ZPP odnose, samo, na osiguranje od odgovornosti, ali postoji i razlika koja se naročito ogleda u bližem regulisanju nadležnosti kada je predmet spora regresni zahtev.

2.3. Nacrt Zakona o Međunarodnom privatnom pravu

U Nacrtu ZMPP, nadležnost u sporovima osiguranja se reguliše u okviru odredaba koje se odnose na prečutni pristanak tuženog na nadležnost, kao i kod regulisanja podnošenja direktne tužbe protiv osiguravača u predmetima osiguranja od odgovornosti. Kod prečutnog pristanka tuženog na nadležnost, smatra se da je tuženi dao pristanak na nadležnost domaćeg suda, ako u odgovoru na tužbu ili u prigovoru na platni nalog nije osporio nadležnost, odnosno, ako se upustio u raspravljanje na pripremnom ročištu ili, ako ono nije održano, na prvom ročištu za glavnu raspravu, a nije osporio nadležnost, kao i ako je podneo protivtužbu. No, ako se radi o sporovima vezanim za osiguranje, a tuženi je imalac polise, osiguranik, korisnik ugovora o

¹⁷ Član 52 ZRSZ

¹⁸ Član 44 ZPP

osiguranju ili oštećeno lice, domaći sud će, pre nego što se oglasi nadležnim, upozoriti tuženog o njegovom pravu da ospori nadležnost, kao i o posledicama pristupanja sudu¹⁹. Praktično, Nacrt ZMPP je ova lica, u okviru odnosa osiguranja, stavio u privilegovan položaj. Ne želeći da analiziramo korišćenje termina „imalac polise“ (a to može biti ili osiguranik ili korisnik osiguranja), reći ćemo da je to dobro učinjeno, uz određenje i drugih lica koja imaju veze sa ugovorom o osiguranju ili osiguranim slučajem. Sa druge strane, ako se radi o direktnim tužbama kod osiguranja od odgovornosti, Nacrt ZMPP određuje da oštećeno lice može podneti direktnu tužbu protiv osiguravajućeg društva i odgovornog lica, ako to dopušta merodavno pravo za vanugovornu odgovornost za štetu ili ugovor o osiguranju²⁰. Mislimo da je i ovom odredbom definisano dobro rešenje, odnosno, da je data šira mogućnost podnošenja direktne tužbe. Uostalom, to čine i pojedini međunarodni akti, kao što je npr., Haška konvencija o merodavnom pravu za drumske saobraćajne nezgode²¹.

Prva, pomenuta, odredba je, pre svega, tehnička, odnosno, svodi se na definisanje prava osiguranika ili oštećenog lica u postupku. Ta odredba se, kako smo videli, odnosi i na druge oblasti. Druga odredba je definisanje mogućnosti podnošenja direktne tužbe kod osiguranja od odgovornosti. Kod ove vrste osiguranja, jedan od opštih elemenata predstavlja mogućnost podnošenja direktne tužbe protiv osiguravača, odnosno, zajedno protiv osiguravača i osiguranika, kao odgovornog lica. Činjenica je da je dobro što je Nacrt ZMPP regulisao ovo pitanje na navedeni način, ali je to mogao da uradi i na širi način. Naime, ovom odredbom se mogla predvideti mogućnost podnošenja direktne tužbe i po mestu sedišta osiguravača.

Da bi mogli da zaključimo da li je Nacrt ZMPP na odgovarajući način regulisao materiju nadležnost u stvarima koje se odnose na osiguranje, morali bi prvo da odgovorimo na pitanje da li je to zadatak ovog akta. Naime, Nacrt ZMPP reguliše materiju sukoba zakona i sukoba nadležnosti, pre svega. Zadatak Nacrta ZMPP nije detaljno definisanje kriterijuma za odedivanje nadležnosti kod osiguranja, obzirom da bi ovu materiju na odgovarajući način trebalo da regulišu drugi zakonski izvori kao što je ZPP.

3. Regulisanje nadležnosti u sporovima osiguranja u Republici Poljskoj

Kao što smo rekli, posvetićemo, kratko, pažnju i regulisanju nadležnosti u sporovima iz osiguranja u poljskom zakonodavstvu. No, moramo i ovde reći da je Poljska članica EU i da ona primenjuje Urdbu 1215/2012, koja sadrži odredbe koje se odnose i na ovu oblast. Pomenućemo najbitnija pravila vezana za ove sporove, a koja su regulisana u Zakoniku o građanskom postupku Poljske koji je donesen 1964.godine, sa zadnjim amandmanima iz 2015.godine²². Moramo reći

¹⁹ Član 28 Nacrta ZMPP

²⁰ Član 181 Nacrta ZMPP

²¹ Convention of 4 May 1971 on the Law Applicable to Traffic Accidents, <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions/full-text/?cid=81> (pristup: 18.06.2019.)

²² The Code of Civil Procedure, <https://www.global-regulation.com/translation/poland/7049655/act-of-17-november-1964%252c-the-code-of-civil-procedure.html>(pristup: 18.06.2019.)

da ne postoje posebne zaštitne odredbe o nadležnosti u sporovima iz osiguranja u četvrtom delu Zakonika o građanskom postupku Poljske. Osim toga, predviđa se da, ukoliko u međunarodnim konvencijama nije predviđeno nešto drugo, nadležnost domaćeg suda u predmetima osiguranja će biti određena po članu 1103-5 pomenutog Zakonika ili na osnovu sporazuma stranaka o nadležnosti.

Što se tiče odredaba člana 1103–5 Zakonika, nadležnost domaćeg suda će biti zasnovana u sledećim slučajevima:

- 1) ako je spor pokrenut protiv osiguravača, domaći sud će biti nadležan, ako se boravište tužioca nalazi u Poljskoj. Interesantna odredba koja određuje nadležnost suda po mestu nalaženja tužioca. Možemo zaključiti da se, kad je u pitanju ova odredba, boravište mora shvatiti široko. Razlog definisanja ove odredbe nalazimo u zaštiti oštećenog lica, odnosno, određivanju nadležnosti po mestu njegovog nalaženja. Naime, to lice zahteva naknadu štete bilo kao osiguranik, bilo kao treće oštećeno lice;
- 2) ako se radi o saosiguranju, a domaći sud je nadležan u sporu protiv vodećeg osiguravača, a tuženi je saosiguravač. Kod saosiguranja treba razlikovati vodećeg osiguravača od ostalih osiguravača, koji se nazivaju saosiguravači, Samim tim, nadležnost suda po vodećem osiguravaču u odnosu saosiguranja dovodi do definisanja nadležnosti u sporovima kada je pasivno legitimisan saosiguravač, obzirom da se radi o istom zahtevu, odnosno, zahtevu po istom osiguranom slučaju;
- 3) ako se štetni događaj desio u Poljskoj, a slučaj se odnosi na osiguranje od odgovornosti, kao i na osiguranje nepokretnih stvari, odnosno, osiguranje i nepokretnih i pokretnih stvari, ako je šteta nastala iz jednog štetnog događaja u vezi sa tim stvarima. *Lex loci delicti commissi* se ovde vezuje i za *lex rei sitae* stvari. To se, pre svega, odnosi na nepokretnosti, ali možemo postaviti pitanje, zbog čega zakonodavac nije odredio mogućnost zasnivanja nadležnosti po mestu nalaženja nepokretnosti na kojoj je nastala šteta ili u vezi čije upotrebe je nastala šteta.

U takvim slučajevima se smatra da osiguravač ima sedište u Poljskoj, odnosno, registrovanu kancelariju, tj., ako u Poljskoj ima filijalu ili zastupništvo, a spor je rezultat aktivnosti rada osiguravača, njegove kancelarije ili filijale. To znači da se može raditi i o osiguravaču koji ima stranu državnu pripadnost²³, a koji može obavljati delatnost osiguranja na teritoriji Poljske u jednom od navedenih statusa. Ono što možemo reći da je poljsko zakonodavstvo ipak pružilo više rešenja u odnosu na zakonodavstvo Srbije u ovoj oblasti. Naime, jasnije je određena nadležnost po mestu obavljanja delatnosti osiguravača, odnosno, nadležnost vezana za osiguranje od odgovornosti, kao i za ostale vrste osiguranja koje su vezane za stvari, odnosno, čiji je predmet vezan za stvari.

²³ Član 1103–5, st. 2 Zakonika o građanskom postupku Poljske

4. Pravila Uredbe 1215/2012 o nadležnosti u sporovima osiguranja

Najviše pažnje ćemo posvetiti pravilima Uredbe 1215/2012 koja definišu pravila o nadležnosti u sporovima osiguranja, obzirom da ovaj akt posvećuje veliku pažnju ovoj oblasti. Inače, ovaj akt uređuje pitanja nadležnosti u građanskim i trgovačkim stvarima, ali uzima u obzir pravila nacionalnih zakonodavstava država članica EU. Uredba 1215/2012 definiše posebna pravila za zasnivanje nadležnosti u sporovima osiguranja, ali, kao i drugi akti, definiše i opštu nadležnost čija se pravila primenjuju i kod osiguranja. Uredba 1215/2012 definiše opštu nadležnost po prebivalištu tuženog u državi članici, bez obzira na državljanstvo tog lica, odnosno, bez obzira da li to lice ima državljanstvo države u kojoj ima prebivalište ili ne. To jeste jedno od opštih pravila, kada govorimo o opštoj nadležnosti²⁴. Ako se radi o licima koja nemaju državljanstvo članice u kojoj imaju prebivalište, na njih se primenjuju pravila o nadležnosti kao i na državljane te članice²⁵. I ranija Uredba Saveta EU br. 44/2001 od 22. decembra 2000. o sudskoj nadležnosti, priznanju i izvršenju odluka u građanskim i trgovačkim stvarima (dalje: Uredba 44/2001)²⁶ je predviđala da se opšta nadležnost određuje po prebivalištu tuženog²⁷. Inače, samo određivanje pojma prebivališta se uvek vrši po pravilima unutrašnjeg prava zemlje suda, pred kojim se pokreće postupak, odnosno, po *lex fori*²⁸. Moramo reći da je Uredba 1215/2012 stavila van snage Uredbu 44/2001. Reforma Uredbe 44/2001 se odnosila na više izmena, od kojih ćemo izdvojiti, obzirom na temu rada, proširenje pravila o nadležnosti za sporove koji uključuju tužene koji nemaju sedište ili prebivalište u državi članici, kao i povećanje efikasnosti kod izbora sudskih sporazuma. Inače, Uredba 1215/2012 je doneta zbog nekoliko razloga od kojih ćemo mi izdvojiti: - probleme vezane za pristup sudovima u postupcima, kad su tuženi lica van EU; - neadekvatnu primenu pravila litispencije kad su u pitanju postupci sudskih poravnjanja i njihov odnos prema paralelno vođenim postupcima; kao i - lošu interakciju između arbitražnih i sudskih sporova što je dovelo do neujednačene sudske prakse kad govorimo o presudama Evropskog suda pravde²⁹.

4.1. Zasnivanje nadležnosti u sporovima protiv osiguravača

Ukoliko osiguravač ima sedište u državi članici, on može da bude tužen: - pred sudom države članice u kojoj ima sedište; - pred sudom druge države

²⁴ Varadi T., Bordaš B., Knežević G. (2001), *Međunarodno privatno pravo*, Novi Sad, 503

²⁵ Član 4 Uredbe 1215/2012

²⁶ Council Regulation (EC) No. 44/2001 of 22 December 2000 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters, *Official Journal*, L 012, 16/01/2001, pp. 1-23

²⁷ Grabinski K. (2007), „The Brussels I Regulation (Council Regulation 44/2001) in Patent Infringement Litigation“, *IP Enforcement Week*, München, 3

²⁸ Stanivuković M. (2002), „Regulativa Saveta o nadležnosti i priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovinskim stvarima (2001/44/ES)“, *Evropsko zakonodavstvo* br. 1/02, 10

²⁹ Gorywoda L., „The New Design of the Brussels I Regulation: Choice of Court Agreements and Parallel Proceedings“, 1–2, <http://www.law.columbia.edu/sites/default/files/microsites/journal-european-law/files/gorywoda.pdf> (pristup: 21.06.2019.)

članice, ako tužbu podnose ugovarač osiguranja, osiguranik ili korisnik osiguranja, ako u toj zemlji imaju prebivalište; - pred sudom druge članice u kojoj je pokrenut postupak protiv glavnog osiguravača, a taj osiguravač je saosiguravač³⁰. Ako osiguravač nema sedište u članici, ali ima filijalu, predstavništvo ili drugu poslovnu jedinicu u jednoj od članica, tada će, u slučaju sporova, koji proizlaze iz poslovanja navedenih delova osiguravača, smatrati da osiguravač ima sedište u toj članici³¹.

Kod ove odredbe Uredbe 1215/2012 se može postaviti više pitanja. Prvo, koji su to slučajevi u kojima će ugovarač osiguranja, osiguranik ili korisnik osiguranja moći da podnesu tužbu protiv osiguravača u zemlji svog prebivališta? Ovdje se ne pominje oštećeno lice (kao treće lice). Naime, da li navedena lica mogu da podnesu tužbu uvek ili samo kada su oštećena? Da li se ova odredba odnosi na sva ta lica podjednako, imajući u vidu da ugovarač osiguranja ne mora biti i osiguranik, odnosno, da korisnik osiguranja ne mora znati da je korisnik sve do nastupanja osiguranog slučaja? Da li se ovom odredbom narušava pravilo opšte nadležnosti? Zatim, kada je u pitanju saosiguranje, moramo imati u vidu da nijedan saosiguravač ne odgovara za obaveze drugih saosiguravača. Osiguravač, koji je nosilac obaveze iz osiguranja kod ugovora o saosiguranju, je vodeći osiguravač odnosno, saosiguravač³². Vodeći osiguravač ili saosiguravač vrši obračun i naplatu premije osiguranja, koju dalje raspodeljuje na ostale osiguravače, odnosno, saosiguravače. Svaki saosiguravač ima samostalnu obavezu i ona se ne prenosi na ostale saosiguravače. Praktično, smatra se da je ugovarač osiguranja zaključio ugovor o osiguranju sa svakim saosiguravačem posebno. Najzad, kad govorimo o ovoj odredbi, zanimljivo je i da se tužba može podneti protiv osiguravača i po mestu nalaženja njegove filijale. Osiguravači iz zemalja članica EU mogu pružati usluge osiguranja bez osnovanih filijala ili preko njih, što znači, direktno. Nije bitno da li će osiguranik (ugovarač osiguranja) zaključiti ugovor o osiguranju sa domaćim ili stranim osiguravačem iz zemlje članice³³. Iz ovog sledi da je praktično nebitno na koji način će se obavljati delatnost osiguranja (direktno ili preko filijala), da bi se zasnovala nadležnost u ovim sporovima.

4.2. Mesto štetne radnje kao osnov za zasnivanje nadležnosti

Uredba 1215/2012 određuje da i mesto štetne radnje može biti osnov za zasnivanje nadležnosti, ali, samo, ako se radi o osiguranju od odgovornosti ili o osiguranju nepokretnih stvari. Naravno, Uredba 1215/2012 određuje da navedeno mesto mora biti u državi članici. Isti osnov za zasnivanje nadležnosti će se primeniti i ukoliko je u pitanju osiguranje pokretnih stvari, ali samo ako se radi o slučaju da su tim ugovorem obuhvaćene i nepokretne stvari³⁴. Znači, *lex loci delicti comissi* je, kao tačka vezivanja koja se primenjuje za određivanje mero-

³⁰ Član 11, st. 1 Uredbe 1215/2012

³¹ Član 11, st. 2 Uredbe 1215/2012

³² Mrkšić D., Petrović Z., Ivančević K. (2006), *Pravo osiguranja*, Beograd, 157

³³ Ivanjko Š., (2004) „Aktualna pitanja osiguranja nakon stupanja Republike Slovenije u Evropsku Uniju“, *Zbornik radova «Privreda i pravo osiguranja u tranziciji»*, Savetovanje Palić, 121

³⁴ Član 12 Uredbe 1215/2012

davnog prava kod svih oblika vanugovorne odgovornosti, osnov za zasnivanje nadležnosti. Činjenica da je mesto štetne radnje vezano za osiguranje od odgovornosti i osiguranje nepokretnosti se objašnjava time što se kod osiguranja od odgovornosti pojavljuje treće oštećeno lice koje nije učestvovalo u zaključenju ugovora o osiguranju. Naime, osiguranik ne zaključuje ugovor o osiguranju od odgovornosti, da bi treće oštećeno lice steklo izvesnu korist, nego da bi sebe obezbedio od eventualnih isticanja zahteva za naknadu štete, u slučaju nastanka osiguranog slučaja³⁵. Samim tim, oštećena lica bi dobila osnov za podnošenje zahteva za naknadu štete osiguravaču i to podnošenjem zahteva ili tužbe sudu u mestu nastanka osiguranog slučaja, tj. štete. Inače, u sporovima koji se odnose na osiguranje od odgovornosti, osiguravač, ako to dozvoljava pravo zemlje suda, da učestvuje u postupku koji je oštećeni pokrenuo protiv osiguranika. Ova pravila Uredbe 1215/2012³⁶ se primenjuju i u slučaju podizanja direktne tužbe protiv osiguravača, ako je takva tužba dozvoljena po pravu zemlje suda³⁷. Ukoliko je to slučaj, onda se mora videti da li pravo zemlje suda, koji je nadležan, dozvoljava da istom, direktnom, tužbom budu obuhvaćeni i ugovarač osiguranja i osiguranik. Ako pravo zemlje suda to predviđa, onda će isti sud biti nadležan i kad su u pitanju dvoje navedenih tuženih. Ipak, bez obzira na ovu odredbu, osiguravač može da pokrene postupak samo pred sudovima članice, u kojoj tuženi ima prebivalište ili sedište, bez obzira da li se radi o ugovaraču osiguranja, osiguraniku ili korisniku osiguranja. Ova činjenica ne utiče na mogućnost podnošenja tužbe pred sudom koji vodi prvostepeni postupak u skladu sa navedenim odredbama Uredbe 1215/2012³⁸. Moramo reći da ne razumemo ograničavanje podnošenja direktne tužbe nacionalnim pravilima države članica, odnosno, činjenicu da će se ta tužba moći podneti, samo, ako to dozvoljava nacionalno pravo određene države članice. Uredba 1215/2012 je trebalo jasno da razdvoji situaciju podnošenja direktne tužbe od slučajeva, kada osiguravač učestvuje u postupku kao umešač ili kad se radi o regresnom zahtevu.

4.3. Sporazum stranaka o nadležnosti (prorogaciona nadležnost)

Uredba 1215/2012 predviđa mogućnost zasnivanja nadležnost u ovim sporovima i putem sporazuma stranaka. Postoje dva načina zasnivanja ovakvog sporazuma, odnosno, prorogacije nadležnosti. Jedan je izričit i on je sastavni deo ugovora stranaka i obezbeđuje visoki stepen pravne sigurnosti, dok je drugi prećutan i o toj vrsti prorogacije nadležnosti govorimo tek kada nastane spor³⁹. Uredba 1215/2012 predviđa da stranke mogu odstupiti od navedenih pravila o zasnivanju nadležnosti. Naime, one mogu zaključenjem sporazuma, i to, nakon nastanka spora, da odrede nadležnost drugog suda u odnosu na sudove koji bi bili

³⁵ Šulejić P. (2005), *Pravo osiguranja*, Beograd, 388-389

³⁶ Članovi 10,11 i 12 Uredbe 1215/2012

³⁷ Član 13 Uredbe 1215/2012

³⁸ Član 14 Uredbe 1215/2012

³⁹ M.Petrović (2015), „Prorogacija nadležnosti suda za potrošačke sporove sa stranim elementom: rešenja prava EU i prava Srbije“, *Glasnik prava*, God. VI, br. 3/15, 3-4

nadležni po navedenim pravilima. Isto tako, ovaj sporazum treba da bude zaključen između osiguravača i ugovarača osiguranja, koji u vreme njegovog zaključenja imaju sedište, prebivalište ili uobičajeno boravište u istoj državi članici i koji proizvodi dejstvo prenošenja nadležnosti na sudove te članice, čak i ako se mesto štetnog događaja nalazi u inostranstvu, ali pod uslovom da taj sporazum nije u suprotnosti sa pravilima te države članice o zasnivanju nadležnosti u ovim sporovima. Uredba 1215/2012 predviđa i da se može raditi o sporazumu o nadležnosti koji je zaključen sa ugovaračem osiguranja koji nema prebivalište ili sedište u članici, osim, ako se radi o obaveznom osiguranju ili ako se radi o osiguranju nepokretnosti koje se nalaze na teritoriji države članice⁴⁰. Po opštim pravilima, nadležnost se može odrediti i slobodnim izborom pravila od strane stranaka, odnosno, putem autonomije volje. Tada se radi o sporazumu o nadležnosti kojim se može odrediti ili domaćeg ili stranog suda. Može se dogoditi da je u pitanju i prorogaciona nadležnost koja se zasniva pokretanjem postupka, od strane jedne stranke, pred sudom, koji nije nadležan, a ako se druga stranka upusti u spor. Prećutna prorogaciona nadležnost se zasniva i podnošenjem protivtužbe⁴¹. Činjenica je da se sporazumna nadležnost, ipak, mora zasnivati na pravilima koja su povezana bilo sa mestom štetnog događaja, zatim sa mestom zaključenja ugovora o osiguranju, sa mestom u kome se nalazi sedište, itd.

* * *

Moramo reći da Uredba 1215/2012 predviđa da se navedeno odnosi i na sve tzv. „velike rizike“ koji su utvrđeni Direktivom 2009/138/EZ Evropskog parlamenta i Saveta od 25. novembra 2009. o osnivanju i obavljanju delatnosti osiguranja i reosiguranja⁴² (poznatija kao Solventnost II)⁴³. Uredba 1215/2012 predviđa i pravila posebne (konkurentne) nadležnosti i određuje sveobuhvatna pravila za stvari koje se odnose na osiguranje. Osim toga, važno je imati u vidu da Uredba 1215/2012 sadrži odredbe koje propisuju da, kada lice koje pruža određene usluge, koje obavlja profesionalnu delatnost, kao što su osiguravač, poslodavac ili prodavac, nema sedište ili prebivalište u državi članici, ali ima ogranak, zastupništvo ili agenciju u jednoj od država članica, smatraće se da ima stalni boravak u toj zemlji⁴⁴. Kod osiguranja postoji preduslov da osiguravač ima sedište u okviru EU. Ako to nije slučaj, primenjuju se nacionalna pravila o nadležnosti države članice⁴⁵.

⁴⁰ Član 15, st. 1,2,3 i 4 Uredbe 1215/2012

⁴¹ Vuković Đ., 29.

⁴² Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II), *Official Journal*, L 335/1, 17.12.2009.

⁴³ Član 16 Uredbe 1215/2012

⁴⁴ Dyrda L., „Jurisdiction in civil and commercial matters under the Regulation No. 1215/2012 – between common grounds of jurisdiction and divergent national rules“, 87, http://www.12007.vu.lt/dokumentai/Admin/Doktorant%C5%B3_konferencija/Dyrda.pdf (pristup: 19.06.2019.)

⁴⁵ Dyrda L., 90

5. Izdvajanje kriterijuma za zasnivanje nadležnosti u sporovima osiguranja

Definisanje opštih i posebnih kriterijuma u ovoj oblasti vezano je za primenu opštih pravila o nadležnosti, kao i posebnih pravila koja se primenjuju samo kod sporova u oblasti osiguranja. Ako definišemo opšte kriterijume, onda primenjujemo pravila o opštoj nadležnosti koja se definiše po sedištu ili prebivalištu tuženog. Obzirom da govorimo o osiguranju, tuženi može biti osiguravač, osiguranik, ugovarač osiguranja ili korisnik osiguranja. Međutim, opšte kriterijume možemo vezati i za mesto štetne radnje, odnosno, štetne posledice, uzimajući u obzir prihvaćeno shvatanje o mestu štete, koje se može dvojako shvatati, a primeniće se pravo po onom mestu koje je povoljnije za oštećenog. Ove kriterijume možemo definisati i kao elemente osiguranja, tj. kao elemente koji definišu odnos osiguravača i osiguranika, kao i odnos ovih lica sa drugim, koja se mogu pojaviti u odnosu osiguranja. Mesto štete (bez obzira kako se shvata) se veže za primenu u u vanugovornim odnosima. *Lex loci delicti commissi* je osnovno pravilo i kad je u pitanju određivanje merodavnog prava u ovim odnosima.

Posebni kriterijumi za određivanje nadležnosti su bliže vezani za pojedine vrste osiguranja. Ti posebni kriterijumi se odnose na: 1. mogućnost podnošenja direktne tužbe kod osiguranja od odgovornosti; 2. prebivalište osiguranog lica kod osiguranja života; 3. mesto nalaženja stvari kod osiguranja imovine, a posebno se određuje nadležnost ako se predmet osiguranja sastoji iz više predmeta različite prirode. Mogu se definisati i drugi kriterijumi kod ostalih vrsta osiguranja. Kod ovih kriterijuma moramo razlikovati i pojedine specifičnosti. Npr., kod osiguranja od odgovornosti, u odnos osiguranja „ulazi“ i treće oštećeno lice, iako ono nije zaključilo ugovor o osiguranju. Zatim, kod osiguranja života se radi o zaštiti osiguranog lica koja se ogleda i kroz vezivanje nadležnosti sa mestom osiguranog lica. Naravno, i kod drugih vrsta osiguranja možemo izneti neke posebnosti koje utiču i na određivanje nadležnosti. No, činjenica je da sve specifičnosti ne možemo uzeti kao kriterijum za određivanje nadležnosti, ali moramo imati u vidu da kod osiguranja uvek definišemo odnos osiguravača i osiguranika koji je definisan ugovorom.

6. Zaključak

U sporovima osiguranja u kojima je prisutan element inostranosti, određivanje pravila za zasnivanje nadležnosti mora imati svoj osnov, kako smo rekli, u elementima samog ugovornog odnosa o osiguranju, ali, isto tako, i u drugim činjenicama koje se mogu vezati za odnos osiguranja. No, ako bi morali da definišemo najvažnije kriterijume za zasnivanje nadležnosti, na osnovu navedenog u prethodnom odeljku, pre svega, oni bi se sveli na sledeće:

- 1) prebivalište ili boravište tuženog, što je osnov za određivanje opšte nadležnosti. Ovaj kriterijum treba uzeti u obzir i kad je u pitanju osiguranik (kao i ugo-

- varač osiguranja ili korisnik osiguranja) i kad je u pitanju osiguravač;
- 2) mesto obavljanja delatnosti od strane osiguravača, bez obzira da li je u pitanju sedište ili filijala. Činjenica je da se u Srbiji, obzirom da ona nije članica EU, ne može uzeti u obzir registrovana kancelarija stranog osiguravača kao kriterijum;
 - 3) mesto štetne radnje, pre svega, kod osiguranja od odgovornosti, imajući u vidu da se kod te vrste osiguranja pojavljuju treća oštećena lica koja nisu učestvovala u ugovornom odnosu osiguranja;
 - 4) mesto nalaženja stvari, u slučajevima da je jasno određen predmet osiguranja, odnosno, da je u pitanju nepokretna ili pokretna stvar; i
 - 5) sporazumno zasnivanje nadležnosti stranaka u sporu, ako je ta mogućnost predviđena ugovorom o osiguranju. Činjenica je da prorgaciona nadležnost ne može biti predviđena kod svih vrsta osiguranja, naročito ne kod osiguranja od odgovornosti.

Na kraju, moramo reći da ni u jednom aktu koji je naveden u ovom radu, ova materija nije regulisana na adekvatan način. Činjenica da se u EU pola veka na istovetan način ova materija uređuje, govori da je zakonodavac u EU morao odredbama o nadležnosti u sporovima osiguranja više da se posveti. Mislimo da se mnogo više pažnje poklanjalo definisanju mogućnosti podnošenja tužbe u državama članicama, nego što se vodilo računa o određivanju i drugih kriterijuma, po kojima bi se mogla zasnovati nadležnost u sporovima osiguranja. Kad je u pitanju zakonodavstvo Srbije, smatramo da, prilikom budućeg regulisanja ove oblasti, treba uzeti u obzir napred navedene kriterijume, koji bi odgovorili posebnostima svih vrsta osiguranja.

* * *

***DEFINING OF CRITERIA FOR DETERMINING JURISDICTION
IN INSURANCE DISPUTES
WITH FOREIGN ELEMENT***

– with a reference to the solutions in the Polish legislation -

Summary

The criteria for defining of the jurisdiction in insurance disputes with foreign element are bound to the elements of the insurance relationship defined by the insurer and the insured. These criteria can be divided into general and special. General criteria are defined according to the rules of general jurisdiction, while special criteria are bound for specific types of insurance. The paper pays attention to the regulation of this matter in the laws of Serbia and Poland, as well as, in EU law, that is, in Regulation no. 1215/2012 on jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in civil and commercial matters. The author concludes

that in no one mentioned act, this area has not been adequately regulated, so it is necessary, analogously, to apply other rules when establishing jurisdictions in these disputes. The author particularly criticizes the Serbian legislation, which defines rules for determining jurisdiction only in liability insurance.

Key words: insurance disputes, jurisdiction, foreign element, insurer, insured, place of damage.